

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. дн Орлин Стаменов Събев

член на научно жури за оценяване на кандидатите в конкурс за длъжността „доцент“ в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, обявен в Държавен вестник, бр. 55/19.06.2020 г., за нуждите на Секция „Култура на Балканите“ при ИБЦТ

1. Горан Тасев Благоев

Кандидатът е представил публикации и други сведения, според които покрива минималните национални изисквания за заемане на академичната длъжност „доцент“: раздел А – 50 точки, раздел В – 100 точки, раздел Г – 342,5 точки, раздел Д – 155 точки.

Горан Благоев участва в конкурса с публикуваната през 2020 г. книга „Църква и идентичност на Балканите: Българската екзархия и Вардарска Македония до края на Втората световна война“. Тя съдържа въведение, четири глави, „вместо послеслов“, биографични бележки, използвана литература и илюстрации. Благоев не заявява с какво неговото изследване е приносно и оригинално. Той се задоволява само да отбележи, че книгата е „първи етап от един по-голям авторски проект“ и затова започва с „обобщено проследяване“ на темата.

Изложението е дескриптивно и хронологично, основано почти изцяло върху безкритично възпроизвеждане на фактология и интерпретация от няколко труда на изтъкнати български автори като Иван Снегаров, Иван Божилов, Зина Маркова, Вера Бонева, Милен Михов, Светлозар Елдъров, Лизбет Любенова, Петър Петров, Христо Темелски, Димитър Минчев (неправилно цитиран като Минчев, В.). За ограничеността на цитираната литература (71 заглавия) говори и фактът, че не са консултирани други

също важни трудове от Тодор Бурмов, Петър Ников, Христо Шалдев, Михаил Арnaudов, Симеон Радев, патриарх Кирил, митрополит Симеон, някои по-нови изследвания (на Ваня Стоянова, Димитър Йоцов, Илия Галчев, Тодор Радев, Живко Лефтеров, Росица Лельова, Григор Велев), както и публикации на автори от чужбина (напр. Александар Трајановски). Така читателят остава в неведение какви гледища се защитават в трудовете на учени от страни, имащи пряко отношение към разглеждания район – Северна Македония, Сърбия, Гърция. Що се отнася до цитираните в третата и основно в четвъртата глава на книгата архивни материали, чието съдържание е предадено без необходимия коментар и критично отношение, те са от фондовете на ЦДА, една част от които са обнародвани в поредицата „Архивите говорят“. Прави впечатление, че от богатия фонд на Българската екзархия авторът цитира само една архивна единица, и то по онлайн публикация. Не са използвани и следните релевантни към темата на изследването фондове: на Монархическия институт в България, на Дирекцията на вероизповеданията, българските консулства в Битоля и в Скопие, Градски и селски общини в Тракия и Македония, Архиепископско наместване в Струмица. Същевременно не е ползван важен архивен източник като съхраняваната в НБКМ кондика на българската община в Скопие, водена в периода 1880–1882 г., в която са отразени и контактите на общината с Българската екзархия¹.

В книгата липсва изследователски подход, анализ и конкретно изложени и аргументирани авторски тези или хипотези. Липсва и заключителна част, в която се подчертават резултатите, изводите и приносите на изследването. Забележително е, че в целия текст нито веднъж не са използвани думите „извод“ и „заключение“.

¹ Вж. **Милена Тафрова**, Из живота на българската община в Скопие. – В: Българският XIX век, София: изд. „За буквите“, 2019, с. 202–215.

Книгата на Горан Благоев е по-скоро научнопопулярна, отколкото строго академична и е главно компилация от няколко труда на други автори, като на доста места е налице почти буквално или перифразирано заимстване на пасажи от тях. Благоев перифразира чуждия текст чрез използване на синоними и разместване на пасажи, но като цяло структурата, терминологията и формулировката на заимствания текст е запазена (вж. приложената таблица в края на рецензията). От чуждите текстове са заети и дълги цитати от първоизточници без съответното позоваване. В текста на Благоев са налице и фактологични неточности заради прилаганото от него механично разместване на пасажи от чуждия текст.

В тези случаи на заимстване има позоваване и цитиране на съответните чужди трудове и затова не е налице „плагиатство“ съгласно дефиницията в параграф 1, т. 7 на Допълните разпоредби на ЗРАСРБ. От друга страна обаче специалистите по академична етика подчертават, че „плагиатството има и свои по-безобидни и декриминализирани от закона деривати – *епигонство, компилация, подражателство и заимстване*“, като за разлика от буквалното плагиатство – „цитат без кавички и без позоваване“, перифразата е „преразказана чужда мисъл без кавички, но с цитиране и позоваване на източника“². Смята се, че „произведение, което е компилация от чужди цитати, няма как да е оригинално и приносно, нито научно“³, и че подобна практика може да се определи като „soft плагиатство“, чиято „същност може да се сведе до заимстване от публикувани текстове, частично или цялостно, в различна степен на дообработка, разместване на отделни пасажи...“⁴. Според международните академични стандарти това е *retweet plagiarism*, изразяващо се в това, че

² Вж. **Милена Цветкова**, Ерзац науката: <https://www.newmedia21.eu/analizi/erzats-naukata/> (14.09.2020 г.).

³ Вж. **Щерю Ножаров**, Особенности на престъплението плагиатство чл. 173 от Наказателния кодекс при посегателства срещу произведения на науката: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3419474 (03.09.2020 г.).

⁴ Вж. **Евгения Русинова**, Soft плагиатство. – В: Плагиатството в науката, София: Съюз на учените в България, 2015, с. 109–113.

„един автор цитира заглавието на определен източник, но написаното от него/нея е много сходно по думи, строеж на изреченията и/или граматични форми с оригиналното съдържание“⁵.

Предвид гореизложеното е основателно да бъде зададен въпросът дали книгата на Горан Благоев има качествата на хабилитационен труд и дали отговаря на дефиницията в параграф 1, т. 10 от Допълнителните разпоредби на ЗРАСРБ за монография – „научен труд, който не повтаря или обобщава съществуващото знание“. От друга страна, съгласно чл. 4, ал. 1 на ЗРАСРБ, журито оценява наличието именно на „научен принос и оригиналност на представените трудове“. Затова смятам, че представената от Горан Тасев Благоев книга не отговаря на изискването на закона за оригиналност и за монографичен труд.

Освен тази книга кандидатът е представил публикуван дисертационен труд със заглавие „Курбанът в традицията на българите мюсюлмани“, сборникът с материали „Истории за плач и за надежда“, албумът „Градежите на Кольо Фичето“ и 15 студии и статии по темата на дисертационния труд и посветени на българската църковна институция.

В периода 2006–2018 г. Горан Благоев е водил лекционни курсове в СУ „Св. Кл. Охридски“ и в ПУ „Паисий Хилендарски“ за връзката между историята и киното/медиите. Той е автор и на редица документални филми. Тази негова дейност би могла да бъде категоризирана в професионалното направление 8. – Изкуства, а не в направление 3.1., за което кандидатства. От чуждите езици владее на добро ниво единствено руски, докато познанията му по английски и френски, както на балкански езици (сръбски) са на „основно“ ниво. Това е недостатък, който оказва влияние върху незадоволителното му засега изграждане като изследовател и учен.

⁵ Вж. **Hussain A. Chowdhury, Dhruva K. Bhattacharyya**, Plagiarism: Taxonomy, Tools and Detection Techniques. – Knowledge, Library and Information Networking, 2018: <https://arxiv.org/abs/1801.06323> (06.09.2020 г.).

Предвид гореизложеното считам, че представената от Горан Тасев Благоев продукция не отговаря на законовите изисквания и на общоприетите академични стандарти и затова не е подходящ да бъде одобрен и назначен на длъжността, за която кандидатства.

2. Ивета Кирилова Рашева

Кандидатката е представила публикации и други сведения, според които покрива минималните национални изисквания за заемане на длъжността „доцент“: раздел А – 50 точки, раздел В – 100 точки, раздел Г – 300, раздел Д – 80 точки.

Ивета Рашева участва в конкурса с публикуваната през 2020 г. монография „Възрожденският ни анахроничен „разказ“ за покръстителната мисия на св. св. Кирил и Методий в България“. Трудът съдържа „вместо увод“, шест глави, заключение, библиография и две приложения с репродукции. Тя разглежда анахронизма на Паисиевия разказ за покръстителната мисия на св. св. Кирил и Методий в периода на Българското възраждане чрез проследяване на историографията, периодичния печат, образци от различни жанрове на художествената литература и произведения на изобразителното изкуство от епохата. Подчертава се, че този проблем не е разглеждан в българската литературна критика и културна история. С това Ивета Рашева заявява, че трудът е приносен, а изследователският ѝ подход – културологичен и интердисциплинарен. Тя демонстрира подчертан аналитичен подход при научното разработване на темата, придържа се плътно към изследователския си предмет, откроява ясно и аргументирано научните си открития, изводи и заключения. Изложението ѝ е подкрепено и аргументирано чрез многобройни таблици, в които се сравняват текстове на първоизточници.

Интересни и приноси са наблюденията на Ивета Рашева за „раждането на нов жанр през 50-те години на XIX в.“, който тя дефинира като „възрожденски слова“, произнасяни в деня на св. св. Кирил и Методий. Подлагайки на структурален анализ публикуваните в периодичния печат слова, Рашева установява, че в тях е зает средновековният модел на похвалните и празнични слова, произнасяни при църковни служби. Приложената в края на труда библиография е сравнително изчерпателна и включва 138 заглавия, които са релевантни на изследваната тема.

Като недостатък на труда може да се посочи относително краткият обем на изложението. Стилът на автора е доста стегнат и на места лаконичен, което затруднява дори и специалиста в осмислянето на представените тези. Този подход обяснява и липсата на цитирани други важни изследвания, свързани с Кирило-Методиевото дело и неговата интерпретация и културна апроприация в по-нови времена, и може да бъде оправдан единствено с желанието на кандидатката да бъде максимално стегната и концентрирана в изложението си и във формулирането на тезите си. От гледна точка на читателите, по-тесни специалисти или не, би било полезно обаче темата да бъде разгледана в по-широк исторически, литературен, културен и изследователски контекст. И все пак, като цяло монографията на Ивета Рашева е убедително доказателство, че дори и в толкова широко изследвана и експлоатирана тема като мястото, ролята и интерпретацията на Кирило-Методиевото дело в по-нови епохи все още съществуват неизследвани, но интересни и важни теми и проблеми. Интерпретирайки темата от културологична гледна точка и чрез прилагане на интердисциплинарен подход, по своя предмет и методика изследването на Ивета Рашева съответства в пълна степен на професионалното направление на конкурса 3.1. и на изследователския профил на Секция „Култура на Балканите“ при ИБЦТ.

Освен в монографията, темата се разглежда и в 11 от 30-те статии на Ивета Рашева (главно на български, но също и на руски език), публикувани в български, руски и полски издания. Няколко други нейни статии са посветени на Климент Охридски, Неофит Рилски, както и на интересната тема за йерусалимиите. В светлината на заглавията и съдържанието на тези публикации кандидатката затвърждава впечатлението, че в изследователската си дейност тя търси оригинални теми, които са слабо или пък не са изследвани досега, и да допринесе за тяхното поставяне и изясняване в научното поле.

Извън научноизследователската и публикационна дейност, като член на изследователски проект, реализиран съвместно от КМНЦ при БАН и Еврейския университет в Йерусалим (Израел), Ивета Рашева е куратор на изложба с репродукции на йерусалимии, представена в ЦУ на БАН през 2019 г., и е автор на текста към албума (футляра) за изложбата. В периода 2016–2019 г. е изнасяла лекционни курсове в Лисабонски университет (Португалия), Удински университет (Италия), Атински университет (Гърция) и Краковски университет (Полша) в рамките на програмата „Еразъм плюс“. Отличното владееене на френски език, както и на руски и новогръцки език, а също и професионалното боравене със старобългарски и старославянски книжовни паметници са безспорно предимство в изследователската ѝ работа.

Като цяло, с представения хабилитационен труд и други публикации, както и с кураторската си и преподавателска дейност Ивета Кирилова Рашева отговаря напълно на изискванията за заемане на академичната длъжност „доцент“ в професионално направление 3.1. за нуждите на Секция „Култура на Балканите“ при ИБЦТ.

3. Юлия Иванова Златкова

Кандидатката е представила публикации и други сведения, според които покрива минималните национални изисквания за заемане на длъжността „доцент“: раздел А – 50 точки, раздел В – 100 точки, раздел Г – 230, раздел Д – 120 точки.

Юлия Златкова участва в конкурса с публикуваната през 2020 г. монография „Константин Леонтиев и Балканите“. Трудът е посветен на една от интересните и неординерни фигури сред руския интелектуален елит през XIX век, чиято личност доскоро беше слабо позната в балканските хуманитаристични школи. Едва в последно време интересът към Леонтиев, определян като „русият Ницше“, е засвидетелстван в отделни публикации на български, гръцки и турски учени (Тончо Жечев, Тина Георгиева, Дарина Григорова, Илия Тодев, Dimitrios Stamatopoulos, Hasan Demiroğlu) и книгата на Юлия Златкова безспорно е необходима и запълва съществена празнина в научното познание. Златкова представя личността и възгледите на Леонтиев в светлината на богатото му писмено наследство – записки, публицистика и литературни произведения.

Монографията съдържа увод, четири глави, заключение и библиография. Златкова подчертава, че целта на нейното изследване е да представи от една страна Леонтиевите възгледи и наблюдения върху балканските (в частност и най-вече българското) общества – социална и религиозна характеристика, културна и етнографска определеност, народопсихология, а от друга – да контекстуализира неговия мироглед през призмата на философските учения на изтъкнати европейски мислители от XIX–XX век. Авторът дефинира спецификата във възгледите на Леонтиев по отношение на византизма и славянството/славянофилството и се спира върху социално-психологическия портрет, който Леонтиев обрисова на „балканския“ новозамогнал се търговец. Златкова представя и срав-

нителната характеристика, която Леонтиев прави, на балканските народи (българи, гърци, сърби, албанци, турци), формиращи „единна балканска култура, функционираща на различни езици“. Тя разглежда също неговата консервативна позиция по българо-гръцкия църковен спор (представен от нея в известна степен ненужно пространно) и неодобрението му Църквата да се рой на „племенен“ и национален принцип.

Монографията е снабдена с подробна библиография, включваща 198 заглавия, главно на български и руски език, но също така и на английски и гръцки език. Като цяло монографията може да бъде оценена като един необходим и добър опит да бъдат разгледани личността, творчеството и възгледите на Константин Леонтиев за бита, нравите и културата на балканските народи. Като първо по рода си изследване тя предлага повече дескриптивно изложение и в по-малка степен анализ на Леонтиевите наблюдения и философски размишления. На места читателят остава с впечатлението за липса на необходимата от научна гледна точка критична дистанция между субект и обект на изследването.

Част от текста на монографията е разработена и в няколко студии и статии на Юлия Златкова. Друга част от нейните публикации са посветени на женското монашество и женския религиозен патронаж през Късната Античност, като с тях тя продължава темата на докторската си дисертация. За разлика от другите двама оценявани кандидати тя не е имала преподавателска дейност, както и други академични прояви, освен участия в научни форуми. За формирането ѝ като добър изследовател помага и доброто владение на руски, английски и новогръцки език. Затова смятам, че Юлия Златкова отговаря на изискванията за заемане на академичната длъжност „доцент“ в професионално направление 3.1. за нуждите на секция „Култура на Балканите“ при ИБЦТ.

Обобщение:

По отношение на основния хабилитационен труд – публикувана монография, с който участват в конкурса, Ивета Рашева и Юлия Златкова отговарят на дефиницията за монография, съдържаща се в ЗРАСРБ. В сравнение с книгите на другите двама кандидати представеният от Ивета Рашева труд е несъмнено оригинален и приносен, плод на подчертан аналитичен и интердисциплинарен подход, и отговаря в най-голяма степен на професионалното направление 3.1., за което е обявен конкурсът. Макар и с известни слабости в методологическо отношение, монографията на Юлия Златкова също притежава приносен и оригинален характер, представяйки предмета на нейното проучване в повече дескриптивен, отколкото аналитичен план. Книгата на Златкова отговаря в най-пълна степен на правилата за структуриране на научен текст и на добрите практики за академично писане. По съдържание и методика трудът също отговаря на професионалното направление 3.1. И накрая, преразказът, а на места и перифразираното заимстване на изследвания от други автори лишава книгата на Горан Благоев от оригиналност и принос, да не говорим за академична етика – подход, който обезсмисля дефиницията за научна монография, и то в конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“.

Предвид гореизложеното давам положителна оценка за научната продукция на Ивета Рашева и Юлия Златкова, и отрицателна оценка за Горан Благоев. Като вземам предвид посочените в ЗРАСРБ (чл. 27, ал. 4) и допълнителни критерии за оценяване на кандидатите, предлагам за длъжността „доцент“ в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, за нуждите на Секция „Култура на Балканите“ при ИБЦТ, да бъде избрана **Ивета Кирилова Рашева**.

10 октомври 2020 г.

Проф. дн Орлин Събев:

Сравнителна таблица за заимствани от Горан Благоев пасажки от чужди трудове

Благоев, Г. Църква и идентичност на Балканите. Българската Екзархия и Вардарска Македония до края на Втората световна война , София: Парадигма, 2020		Бонева, В. Българското църковнонационално движение (1856–1870) , София: „За буквите“, 2010	
Стр.	Текст	Стр.	Текст
31	<p>В средата на XIX в. митрополит на Велес е българинът Авксентий, родом от Самоков. Той оглавява епархията само осем години и съвсем очаквано, богослуженията на български език не секват. През 1855 г. е преместен в Костендил като наместник на тамошния титулярен митрополит, а във Велес Цариградската патриаршия изпраща Антим, грък по произход. Той не създава пречки пред българското просветно дело, но е обвинен в прекомерна алчност поради високите данъци, които иска да събира. Велешани не престават да се надяват, че Авксентий ще бъде върнат, както личи от черновата на едно писмо от 1857 г. срещу кадровата политика на Фернер – в него се настоява българите да имат свои владици и след като веднъж Авксентий е определен за Велешки митрополит, той трябва да бъде възстановен на поста си и да поеме църковната власт в епархията.⁴¹</p> <p>⁴¹ Бонева, В. Българското църковнонационално движение (1856–1870), С., 2010, с. 109-110.</p>	109-110	<p>Във <i>Велешка епархия</i> още от времето на Охридската архиепископия църковнославянското богослужение има стабилни традиции²⁸¹. Те не секват и при българина митрополит Авксентий, който управлява епархията от 1847 до 1855 г.²⁸² След преместването на Авксентий в Кюстендил в качеството му на наместник на тамошния титулярен владика Артемий²⁸³, във Велес се установява гръкът митрополит Антим²⁸⁴. Приемането на Антим от велесчаните не е съвсем безпроблемно. В архива на Неофит Рилски е съхранена чернова на изложение, съдържащо несъгласие с кадровата политика на Патриаршията. В него изрично е посочено, че българите трябва да имат свои владици и след като веднъж за велешки митрополит е определен Авксентий, то той трябва да поеме църковната власт над епархията.</p> <p>Датата, която стои над това изложение, е 18 март 1857 г.²⁸⁵ В началото на своето митрополитстване велешкият владика поддържа лоялни отношения с местните първенци, но скоро е обвинен в прекомерна алчност заради високите данъци, наложени от него спрямо духовенството и миряните. При все това Антим не създава пречки на развитието на българското учебно дело, оглавявано по това време от влиятелния педагог Георги Икономов²⁸⁶.</p>
33	<p>Няколко месеца по-късно – в началото на 1859 г. – цариградските българи настояват за общобългарска подкрепа, тъй като не са упълномощени да представят конкретно никоя епархия и това затруднява</p>	150-152	<p>Успоредно с хода на съборните заседания, в началото на 1859 г. сред част от българските мирски ръководители на движението се ражда идея за организиране на общонационална акция, чрез която ясно да бъдат оповестени претенциите по църковния</p>

	<p>отстояването на искането за „архиереи еднородни, избираеми от народа ни непосредствено“. Искането се сформирало на българско представителство, провидяно като алтернатива на „патриаршеския събор“. С писмо от Цариград д-р Стоян Чомаков информира Христо Тъпчилещов в Пловдив, че идеята за такова представителство е одобрена от много български общини, но е необходимо да се свържат и с дейците от Македония, които също да бъдат поканени да изпратят свои представители – конкретно са изброени Скопие, Охрид, Велес, Битоля, Враня⁴⁴.</p> <p>⁴⁴ Бонева, В. Цит. съч., с. 147-152.</p> <p>Забележка (О.С.): Г. Благоев неправилно цитира В. Бонева, като отбелязва, че се иска „сформирането на българско представителство, провидяно като алтернатива на „патриаршеския събор“ в писмото на цариградските българи от началото на 1859 г., а не в писмото на Ст. Чомаков до Хр. Тъпчилещов от 4 февруари 1859 г., както пише В. Бонева.</p>		<p>въпрос⁴³⁸. Инициативата е на цариградските дейци, но фактическото ѝ ръководство е поето от пловдивските българи – Христо Гешов, Павел Куртович, Никола Чалики, д-р Стоян Чомаков. На 12 януари 1859 г. Хр. и Н. Тъпчилещови⁴³⁹, д-р Г. Золотович и Д. Гешов изпращат до Пловдив пространно писмо, в което споделят опасенията си от опасностите за българската кауза, произтичащи от фактическата изолация на търновския и пловдивския представител в хода на съборните заседания. Те посочват, че столичните дейци са затруднени да действат по искането за „архиереи еднородни, избираеми от народа ни непосредствено“, тъй като те не са конкретно упълномощени да „представяват никаква епархия“... В писмо от 4 февруари 1859 г. д-р Ст. Чомаков информира Хр. Тъпчилещов, че идеята за българско представителство в столицата е одобрена от много общини. Пловдивският лидер препоръчва цариградските българи да се свържат и с антипатриаршеските дейци в Македония – Скопие, Охрид, Велес, Битоля, Враня, които също да бъдат подканени да делегират свои участници в българския форум. В споменатото писмо готвеното представителство е провидяно като алтернатива на патриаршеския събор⁴⁴⁴.</p>
34	<p>Патриаршията в Цариград продължава да бъде не-отстъпчива пред българските искания за „архиереи еднородни“, което провокира ответни действия, някои от които – драстични. Такъв е случаят с българската общност в Кукуш, центърът на Полянската епархия. След 11-годишно служение на митрополит Мелетий, което е оценено като „недостойно“, кукушани настояват пред Патриаршията той да бъде отстранен и заменен с български архиерей. На негово място обаче отново е изпратен гръцки митрополит – Яков. Това нагнетява ситуацията и на 12 юли 1859 г. жителите на Кукуш, с посредничеството на мисионерите-лазаристи от Солун подават искане до папа Пий IX да ги приеме под своята духовна</p>	208-211	<p>През юли 1859 г. тези усилия дават първия си по-съществен плод – православните християни от Кукуш подават писмено заявление до папата с искане да получат от него покровителство и свещеноначальник. Предисторията на кукушкият „инцидент“ е свързана с неуспешните усилия на българите от Полянската епархия да убедят патриарха да им назначи архиерей, притежаващ необходимите качества за заемане на високата духовна длъжност и същевременно техен единородец. Оценявайки действията на заемащия 11 години епископската катедра в Кукуш Мелетий като недостойни, в началото на 1859 г. жителите на епархията подават поредното прошение за отстраняването му... На неговото място обаче отново е назначен грък – епископ Яков. Тази поредна провокация спрямо</p>

<p>власт без да изменя традиционния им богослужебен ред, като Полянска епархия получи архиерей българин, който да се грижи за църковния живот и училищното дело. Потърсено е и покровителството на „французкото правителство“, което да защити българите в епархията от асимилаторската политика на фенерското духовенство. Започва Кукушката уния, която предизвиква силен смут както в средите на Патриаршията, така и сред българските църковни дейци. Русия също вижда заплаха за своето влияние на Балканите от едно бъдещо разпространение на униатството сред православните народи на полуострова и полага усилия да спре този процес. През септември 1859 г., с посредничеството на новия руски посланик в Истанбул княз Александър Б. Лобанов-Ростовски Цариградската патриаршия изпраща в Кукуш Макариополския епископ Иларион. Той трябва да успокои напрежението сред българите в града и да неутрализира униатското влияние. Намира съдействие от Димитър Миладинов, който като учител има голямо влияние в Кукуш, както и от руския консул в Солун А. Мустоксидис. След два месеца, въпреки противодействието на католическите мисионери и на френското консулство в Солун, кукушани успяват да постигнат своето – на 29 октомври Солунският митрополит Неофит, под чиято духовна опека е Полянска епархия, ръкополага за неин епископ архимандрит Партений, българин по народност, брат на Зографския манастир. Към този момент той е преподавател в българското училище в Цариград. Партений Полянински е посрещнат ентузиастично в Кукуш и местните българи изоставят прощението си до папата. Изглежда, че Фенер в лицето на Цариградския патриарх Кирил VII и синода е склонен и занапред да</p>	<p>волята на местните християни за владика от собствената народност взривява търпението на жителите на епископския център – Кукуш, и на 12 юли 1859 г. те подават молба до папа Пий IX, използвайки посредничеството на солунските католически мисионери лазаристи⁷⁰²... просителите молят папата да ги приеме под своята духовна власт без да изменя традиционния богослужебен ред. Поискано е и Полянска епархия да получи от папата архиепископ българин, който да поеме грижата за духовния живот и училищното дело. В края на документа е заявено желание папата за осигури на просителите покровителство от страна на „французкото правителство“, което да защитава българите от асимилационните попълзновения на патриаршеските поставеници⁷⁰³. Оповестяването на кукушкото прошение до папата внася смут както в средите на фанариотския елит, така и в средите на българските църковни дейци. Активирането на представената доскоро само в умозрителни построения униатска алтернатива за постигането на йерархическа самостоятелност стряска и представителите на руската дипломация, които дават незабавен тласък за търсене на компромисен изход от ситуацията. С деликатното посредничество на княз Ал. Б. Лобанов-Ростовски⁷⁰⁴, през септември 1859 г. Патриаршията изпраща в Кукуш епископ Иларион Макариополски, който е натоварен с тежката задача да неутрализира проуниатския уклон на жителите на Полянска епархия⁷⁰⁵. Останал повече от два месеца в епископския град, българският църковен деец среща съдействие от страна на влиятелния учител Д. Миладинов. Преговорите с местните общински първенци са затруднени от присъствието в Кукуш и на католически пратеници, предводителствани лично от лазариста Йожен Боре⁷⁰⁶. Възправени между обещанията на двете противостоящи си мисии, кукушките българи успяват да отиграт ситуацията така, че не само да получат от Патриаршията свой единороден владика, но и да се презастраховат от евентуални по-нататъшни</p>
---	--

	<p>изпраща в овакантените български епархии архиереи с български произход⁴⁵.</p> <p>⁴⁵ Бонева, В. Цит. съч., с. 207-211.</p>		<p>проелинистически инициативи на солунския митрополит или на вселенския патриарх⁷⁰⁷. На 29 октомври 1859 г. лично солунският митрополит Неофит ръкополага за епископ на Полянската епархия българина архимандрит Партений Зографски⁷⁰⁸ – високообразован духовник, заемащ по това време преподавателска длъжност в българското училище в Цариград⁷⁰⁹. Посрещането на епископ Партений Полянски в Кукуш е белязано с радостта от достойно отвоюваната победа⁷¹⁰ и с готовността за загърбване на декларираното преди месеци желание за преминаване под духовната опека на Папството⁷¹¹. Мисията на епископ Иларион Макариополски в Кукуш официално е подпомагана от руския консул в Солун А. Мустоксидис⁷¹³.</p> <p>По отношение на цялостния ход на антипатриаршеското движение кукушкият „инцидент“ е значим с ангажимента на патриарх Кирил VII и на синодалните митрополити занапред да ръкополагат в освободените български епархии владици от български произход⁷¹⁵.</p>
<p>Благоев, Г. Църква и идентичност на Балканите. Българската Екзархия и Вардарска Македония до края на Втората световна война, София: Парадигма, 2020</p>		<p>Зина Маркова, Българската екзархия (1870–1879), С., Издателство на БАН, 1989</p>	
<p>52</p>	<p>На 7 август 1871 г. представителите на „спорните епархии“ от Македония подават до великия везир колективно прошение, в което заявяват: „<i>Ние ще бъдем неотделени от Българската екзархия и молим да предпришете на местните власти да се съобразяват с предписанията на султанския ферман</i>“⁸⁰</p> <p>⁸⁰ Маркова, З. Цит. съч., с. 75.</p>	<p>75</p>	<p>..., а на 7 август 1871 г. представителите на спорните епархии в Македония подават до великия везир колективно прошение, в което заявяват: „<i>Ние ще бъдем неотделени от Българската екзархия и молим да предпришете на местните власти да се съобразяват с предписанията на султанския ферман.</i>“</p>
<p>55-56</p>	<p>С аргумента че прошенията, подавани от „спорните епархии“, са от времето преди налагането на схизмата през есента на 1872 г., османското прави телство</p>	<p>95</p>	<p>С аргумента, че прошенията за присъединяване към Екзархията са преди схизмата, то препоръчва в Охридската и Скопската епархия да се проведат фактически втори път допитвания...</p>

	<p>изисква повторно провеждане на допитвания (истилиями)⁸⁷.</p> <p>⁸⁷ Маркова, З. Цит. съч., с. 95.</p>		
58	<p>Петко Р. Славейков е изпратен в Солун с мисия да проучи и да предотврати проуниатското движение. В две писма до екзарх Антим той отбелязва, че сред местните хора продължават да се проявяват и сепаратистки нагласи, че не са българи; изтъквали местното наречие като литературен език; настоявали да имат отделна църква – например възстановената Охридска архиепископия – дори тя да бъде под върховенството на папата. По това време солунски валия е Мидхат паша, за когото се знае, че в миналото си на велик везир (юни – октомври 1872 г.) всячески се е опитвал да дестабилизира Екзархията, да всее разделение сред българите за да отслаби тяхната антиосманска съпротива. Мидхат убеждавал видни представители на македонските българи, че са македонци и затова трябва да се отделият в собствена църква. Към това се прибавя и надигащата се пропаганда, финансирана от Белград, която се опитва да разпространи сръбското влияние сред българите в Македония, включително и чрез „убеждаването“ им, че не са българи. Подобно нещо съобщава и австро-унгарският консул в Призрен: „скопските българи започват да се считат като един македонски откъслек от цялата нация, отделе лен от собствено дунавските българи – тенденция, която е особено силно застъпена в интеллигентния Велес и от там живо се разпространява“. Подобни настроения сред македонските българи са подхранвани и от фактическата ситуация, че Екзархията все още има слабо влияние в Македония. Те създават и усещането, че уреждането на църковния въпрос е приоритетно за епархиите в Северна България, но не и в Повардарие.</p>	85-88	<p>П. Р. Славейков, изпратен в началото на 1874 г. в Солун от Екзархията с мисия да проучи действителното положение и по възможност да предотврати проуниатските замисли. В две писма до екзарх Антим Славейкова съобщава за забелязаните от него сепаратистки настроения, изразили се в разпространяване на идеята, че македонците не са българи и затова трябва да искат собствена църква, например възстановената Охридска архиепископия, та дори и под върховенството на Рим ... и стремежът за изтъкване на местното наречие като литературен език ... За сепаратистки настроения по същото време съобщава и австро-унгарският консул в Призрен Липих: „скопските българи започват да се считат като един македонски откъслек от цялата нация, отделе лен от собствено дунавските българи – тенденция, която е особено силно застъпена в интеллигентния Велес и от там живо се разпространява“... Мисълта за търсене на самостоятелен път ... е подхранена от обективните условия на развитие на църковния въпрос.. На тази основа, разочаровани и загубили търпение и вяра в пълното прилагане на чл. 10 от фермана ... Във второто писмо Славейков е категоричен: причина за тази обстановка в Македония е, че македонските епархии са много огорчени и от тежкото положение, в което се намират... Че именно конюнктурно-тактически, а не национални са мотивите на „македонското движение“ 1873-1874 г. показва фактът, че то бързо заглъхва и неговите, да ги наречем, водачи в следващите години действат като ярки привърженици на Екзархията... за ролята на Мидхат паша в тях. С неговото управление като велик везир (юни – октомври 1872 г.) е свързан, както видяхме, един от най-тежките моменти в живота на Българската екзархия. Намерението му да разкъса българския народ, за да се отслаби антиосманската му</p>

	<p>В своите писма П. Р. Славейков отбелязва, че причина за тези настроения е силното огорчение на македонските епархии от тежкото положение, в което се намират и тоталното разочарование от неприлагането на чл. 10 от фермана. Според З. Маркова тези настроения не са национални, а конюнктурно-тактически и бързо отшумяват, след като македонските епархии трайно се присъединяват към Ек- зархията, а църковните дейци от Македония започват да се изявяват като нейни ревностни привърженици⁹².</p> <p>⁹² Маркова, З. Цит. съч., с. 85-88.</p>		<p>съпротива... Сред цариградските българи също се говорело, че Мидхат убеждава някои от македонските българи, че не са българи, а македонци и затова трябва да се отделят чрез собствена църква.</p>
<p>Благоев, Г. Църква и идентичност на Балканите. Българската Екзархия и Вардарска Македония до края на Втората световна война, София: Парадигма, 2020</p>		<p>Петър Петров, Христо Темелски, Църква и църковен живот в Македония, София, 2003</p>	
<p>17</p>	<p>В десетилетията след смъртта на Василий II (1025 г.) някои от упоменатите епархии като Дръстър, Верия, Сервия, епископиите в Албания, Епир и Тесалия отпадат от диоцеза на Българската архиепископия. Списъците от XI в. – XII в. отбелязват само 18 епархии, някои от които са разделени на две и заедно с така образуваните нови епископии общият им брой става 24⁹.</p> <p>⁹ Петров, П., Х. Темелски. Църква и църковен живот в Македония, С., 2003, с. 34.</p>	<p>34</p>	<p>След смъртта на император Василий II (1025 г.) започнало стесняването на диоцеза на Охридската българска архиепископия: отпаднали Дръстърското, Верийското, Сервийското и всички епископства в Албания, Епир и Тесалия. Списъците от XI и XII век сочат, че от 22 епархии останали само 18; че чрез разделяне на някои от тях били образувани 6 нови епископства, така че общият брой епископства станал 24.</p>
<p>24</p>	<p>През 1272 г. император Михаил VIII Палеолог издава хрисовул, с който я представя за приемник на Първа Юстиниана, като по този начин я противопоставя на Българската патриаршия и Сръбската архиепископия, тъй като техните диоцези би следвало да са подчинени на Охрид. Две години по-късно, византийската делегация на Лионската уния заявява, че автокефалните църкви на България и Сърбия не са канонични, поради</p>	<p>43</p>	<p>През 1272 г. императорът Михаил VIII Палеолог решил да използва Охридската българска архиепископия за политическите цели на византийската дипломация против България и Сърбия. Той издал специален хрисовул, с който представил архиепископията като приемник на Първа Юстиниана. Това означавало, че църквите на България и Сърбия, които при император Василий II влизали в обсега на Охридската българска архиепископия, и сега канонически й</p>

	<p>което трябва отново да се подчинят на Българската архиепископия в Охрид²⁷.</p> <p>²⁷ Петров, П., Х. Темелски. Цит. съч., с. 43.</p>		<p>принадлежали. Нещо повече. На Лионския събор през 1274 г., когато се разисквало единството на християнската църква, византийската делегация заявила, че автокефалните църкви на България и Сърбия не са канонични, поради което трябва да минат на подчинение на Охридската българска архиепископия.</p>
25-26	<p>След падането на Шишманова България под османска власт архиепископията в Охрид се възползва от унищожаването на Търновската патриаршия и присъединява към диоцеза си Софийска и Видинска епархия. За кратко тя успява да разпростре влиянието си над Влашко и Молдова, но след превземането на Константинопол от османците през 1453 г. и урегулирането на отношенията между Цариградската патриаршия и султана, двете области са върнати в константинополския диоцез. Въпреки това, със съдействието на османските власти, архиепископията успява да си възстанови епархиите, отнети ѝ от Сръбската патриаршия в Ипек. Спорът между двете църкви се разгаря през XVI в., като в него на страната на Българската архиепископия застават цариградският и александрийският патриарх. Това е времето, когато архиепископията достига и най-големия си териториален обхват, включвайки 33 епархии в земите на Македония, Стара Албания, Стара Сърбия, Черна гора, Моравско, Срем, Бачка и Банат²⁸.</p> <p>²⁸ Петров, П., Х. Темелски. Цит. съч., с. 48.</p>	48	<p>Още в края на XIV век, когато османските турци превзели столицата Търново, заедно с ликвидирането на българската държава била ликвидирана и Търновската патриаршия, а низвергнатият патриарх Евтимий бил изпратен на заточение. От това се възползвала Охридската българска архиепископия, която в началото на XV век наложила властта си над софийската и видинската епархия, като предявила претенции и за други български епархии... Същевременно обаче още в края на XIV век Цариградската църква успяла да се споразумее със султанската власт и станала официален представител на християните в Османската империя. Това ѝ дало възможност да спечели спора с архиепископията: само след няколко години патриаршията поставила спорните епархии под своя юрисдикция... Охридската българска архиепископия и разширила юрисдикцията си над Влашко и Молдова. Когато обаче Цариград бил превзет от турците, борбата между униати и техните противници станала безпредметна. В резултат на това влиянието на Охридската архиепископия над Влашко и Молдова постепенно намалявало и не след много време те преминали отново в лоното на Цариградската патриаршия. След 1453 г., не без съдействието на турските власти, Охридската българска архиепископия успяла да присъедини към диоцеза си и епархиите на сръбската Ипекска архиепископия. С това старата вражда, съществуваща още от първата половина на XIII век, избухнала с нова сила. През първата половина на XVI век в спора се намесили александрийският и цариградският патриарх, като взели страната на охридския архиепископ. Това е време, когато архиепископията достигнала най-големия си териториален</p>

			<p>обхват. В диоцеза ѝ влизали 33 епархии: 13 в Македония Охридска, Гребенска, Костурска, Струмишка, Мъгленска, Битолска, Кичевска, Дебърска, Положка, Скопска, Кратовска (или Мороздвижка), Банска (Кюстендилска) и Преспанска; 5 в Албания Корчанска, Авлонска, Белградска (Бератска), Спатска и Музакийска; 14 в сръбските земи Призренска, Новобърдска, Будимлска, Новопазарска, Ипекска, Цетинска (Далматинска), Херцеговинска, Босненска, Зворнишка, Студеничка, Белградска, Смедеревска, Белоцърквенска и Угърска; една в Моравско Нишка. С други думи, диоцезът на Охридската българска архиепископия обхващал Македония, Стара Албания, Стара Сърбия, Черна гора, Сърбия (без Тимошко), Срем, Бачка и Банат.</p>
30-31	<p>След кончината на Геннадий митрополията в Скопие е поверена на Йоаким, който подобно на своя предшественик първоначално проявява тактичност, изучава български, произнася на български „Отче наш“ и някои възгласи от богослужението, не пречи на просветното дело на местните българи. Дори отслужва литургията при първото честване на деня на светите братя Кирил и Методий на 11 май 1858 г. Постепенно обаче той се опитва да наложи изцяло гръцкия език в богослужението, за църковни настоятели поставя свои привърженици и събира насила владишкия данък. Това е причина през 1858–1860 г. българите от епархията да започнат да недоволстват от него³⁹.</p> <p>³⁹ Петров, П., Х. Темелски. Цит. съч., с. 63.</p>	63	<p>И този път Цариградската патриаршия не се съобразила с народното желание и изпратила за скопски митрополит гърка Йоаким (1843–1868). Подобно на своя предшественик той проявил известна тактичност и толерантност. Започнал да учи български език, като четял в храма по църковнославянски “Отче наш”, а понякога и цели възгласи; когато служел на гръцки от левия певник певците пеели на църковнославянски; не пречел и на българското просветно дело... митрополит Йоаким сам отслужил тържествената литургия на 11 май. Тази негова отстъпка обаче била привидна. Той наложил в катедралния храм да се пее по гръцки; за църковни епитропи поставил свои привърженици; насила събирал голяма владичина. Ето защо през 1858–1860 г. из цялата епархия започнали вълнения срещу гръцкия митрополит.</p>
72-73	<p>през 1897 г. по време на турско-гръцката война и краткотрайното отслабване позициите на Патриаршията. Отново със съдействието на българското правителство Високата порта издава берати за български</p>	115-116	<p>... през 1897 г. Портата възнаградила неутралитета на България по време на турско-гръцката война с берати за нови трима владици в Битоля, Дебър и Струмица... В останалите епархии с българско или смесено, но преобладаващо българско население</p>

	<p>митрополити в още три македонски епархии – Битоля, Дебър и Струмица. В останалите райони като Леринско, Воденско, Костурско, Кукушко, Серско, Драмско, Мелнишко и Солунско екзарх Йосиф издайства председателите на българските църковни общини да имат статут на екзархийски заместници. Така до края на XIX в. по-голямата част от православните българи в Македония влизат в диоцеза на Българската екзархия. По същото време османските власти толерират откриването на сръбски училища в Македония и препоръчват на Цариградската патриаршия да назначи сръбски митрополит в Скопие. В резултат от това за протосингел на Скопския патриаршистки митрополит Амвросий е назначен сърбинът архимандрит Фирмилиан, който е гръцки възпитаник – завършил Богословското училище на о-в Халки и Атинския университет. Година по-късно именно на него е поверено и управлението на Скопската епархия на Цариградската патриаршия¹⁴ – това е първият, при това успешен, пробив на Сръбската църква в Македония.</p> <p>¹⁴Петров, П., Х. Темелски. Църква и църковен живот в Македония, С., 2003, с. 115-116.</p>		<p>Костурска, Леринска (Мъгленска), Воденска, Солунска, Кукушка (Полянинска), Сярска, Мелнишка и Драмска екзарх Йосиф I успял да наложи председателите на църковните общини да бъдат признати за екзархийски заместници с права да уреждат всички църковни и училищни работи... През 1897 г. Патриаршията назначила за протосингел на скопския гръцки митрополит Амвросий сръбския архимандрит Фирмилиан. Година по-късно Амвросий бил преместен от Скопие, а Фирмилиан станал управляващ епархията.</p>
125	<p>На 13 ноември 1918 г. заедно с войската и българската администрация, духовната власт окончателно се изтегля от Вардарска Македония. В Царството търсят спасение около 100 свещеници – 80 от тях успяват да продължат служението си, като са назначавани „временно на енорийска длъжност само във вакантни селски енории“. Като цяло положението на почти всички български духовници, които бягат от Македония, е доста окаяно, поради което в края на 1918 г. Св. Синод отпуска на всеки от тях помощ от по 100 лева¹¹⁸.</p> <p>¹¹⁸Петров, П., Темелски, Хр. Цит. съч., с. 143-144.</p>	143-144	<p>От македонските епархии започнали отново да се завръщат в България прокудени свещеници и монаси, които Св. синод настанявал “временно на енорийска длъжност само на вакантни селски енории”. Тяхното положение било доста окаяно, затова Св. синод на заседанието си от 12 декември 1918 г. решил на всеки един да отпусне парична помощ в размер на 100 лв.</p>

<p>Благоев, Г. Църква и идентичност на Балканите. Българската Екзархия и Вардарска Македония до края на Втората световна война, София: Парадигма, 2020</p>	<p>Любенова, Л. Църковна дипломация за сключване на справедлив мир в Европа в края на Първата световна война. – цит. по https://nauka.bg/carkovna-diplomaciya-sklyuchvane-spravedliv-mir-evropa-kraja-parvata/</p>
<p>136-137</p> <p>Светият синод също не стои безучастен и на 28 април 1919 г. възлага на митрополит Борис да напише, да преведе на френски и да изпрати Мемоар до представителите на страните-победителки, които диктуват мирните договори в Париж. Този синодален документ е поредният опит да се смекчи жестоката съдба на България и на българите, които остават извън нейните предели, зов „за милост и справедливост“. На представителите на Франция, Великобритания, САЩ и Италия се напомня, че те са възприели човеколюбивия принцип „самоопределение на народите“ и в името на този принцип българските архиереи заявяват: „смеем да се надяваме, че Божията правда ще възтържествува над всяка завист и злоба, с каквито, за жалост, сме заобиколени. Българският народ, който е дал неимоверни жертви за своето църковно и национално обединение, има основание, уповавайки се на своето народно самоопределение, да се надява да чуе от вас, върховен представител на международното правосъдие, висше признание на своето право, да види осъществен своя национален идеал“⁷.</p> <p>⁷ Любенова, Л. Църковна дипломация за сключване на справедлив мир в Европа в края на Първата световна война. – цит. по https://nauka.bg/carkovna-diplomaciya-sklyuchvane-spravedliv-mir-evropa-kraja-parvata/, публ. на 7.08.2019 г.</p>	<p>Св. Синод възлага на дядо Борис и грижата да ръководи изпълнението на техническата работа по написването, превода на френски език и предаването на „Мемоар“, адресиран до министър-председателите на Франция – Жорж Клемансо, на Обединеното кралство Великобритания – Дейвид Лойд Джордж, на Италия – Виторио Орландо, както и до 28-я президент на САЩ – Удроу Уилсън в Конференцията на Мира в Париж. В мотивите към писмото от 28 април 1919 г. се казва, че след печалните септемврийски събития, българският народ изживява отново тежки изпитания. Макар да положи свръхусилия за постигане на национално обединение, той не вижда осъществен своя национален идеал. Невинно пролятата през войната християнска кръв ражда надеждата, че тази „човешка касапница“ няма да се повтори. Слуховете за ново политическо разединение от страна на държавите-победителки обаче поражда опасения, че на народите ще бъде наложен един несправедлив мир, при който българското население ще попадне отново в оковите на нашите съседи. Тъй като Българската църква не може да остане безучастна към народните тежнения, по свой почин Св. Синод отправя до представителите на Америка, Англия, Франция и Италия на конференцията за мир в Париж този Мемоар, в който за пореден път ходатайства „за милост и справедливост“. В края на „Мемоара“ се казва: „Днес победителките-държави са възприели човеколюбивия принцип „самоопределение на народите“. В името на тоя принцип ние, духовните пастири на българския народ, смеем да се надяваме, че Божията правда ще възтържествува над всяка завист и злоба, с каквито, за жалост, сме заобиколени. Българският народ, който е дал неимоверни жертви за своето църковно и национално обединение, има основание, уповавайки се на своето народно</p>

			самоопределение, да се надява да чуе вас, върховен представител на международното правосъдие, висше признание на своето право, да види осъществен своя национален идеал”.
Благоев, Г. Църква и идентичност на Балканите. Българската Екзархия и Вардарска Македония до края на Втората световна война , София: Парадигма, 2020		Елдъров, С. Католиците в България (1878–1989). Историческо изследване , С., 2002	
175	Петицията е придружена от три приложения: едното представлява изложение за създаването, съществуването и юрисдикцията на Българската православна църква; второто за стремленията на българското население в Македония към национална и политическа свобода; третото описва сръбските и гръцките насилия през 1912–1913 г. ¹⁰⁰	231	Петицията е придружена от три приложения: първото съдържа изложение за създаването, съществуването и юрисдикцията на Българската православна църква; второто за стремленията на българското население в Македония към национална и политическа свобода; третото за сръбските и гръцките насилия през 1912-1913 г.
¹⁰⁰ Елдъров, С. Католиците..., с. 231.			
Благоев, Г. Църква и идентичност на Балканите. Българската Екзархия и Вардарска Македония до края на Втората световна война , София: Парадигма, 2020		Милен Михов, С кръст и меч, Българската екзархия, ВМОРО и освободителните борби на българите в Македония и Одринско (1902–1912) , Велико Търново: унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий“, 2002	
84-85	През януари 1910 г. на екзарх Йосиф е предадено послание от великия везир Хилми паша, че Екзархията трябва да скъса всички нишки между българите в България и Македония, тъй като имало и „расови различия“ между едните и другите – българските българи „били татари“ за разлика от македонските българи. На екзарха се предлага да остане „милетбашия“ (глава на народа) само по църковните въпроси, а всичко останало ще се решава с гласовете на българските депутати в османския парламент, което лишава Екзархията от нейните образователни и административни функции сред българите в Македония и Одринско ³⁸ .	400-401	Турският посланик в София Асим бей предава на екзарха в началото на януари 1910 г. послание от великия везир Хилми паша. В Цариград са категорични, че Екзархията трябва да скъса всички „нишки“ между българите в Македония и България. Турският дипломат изтъква като аргумент за това расовите различия между македонските българи и „тукашните“, които „били татари“. Асим бей подчертава, че когато екзархът се завърне в Цариград, той ще бъде „милетбашия“ (народен глава) само по църковните въпроси, а по всички останали ще имат думата българските депутати в парламента.
³⁸ Михов, М. Цит. съч., с. 400-401.			